

موضوع: اثبات انحصار لقب پرافتخار «امیر المؤمنین» برای حضرت علی (علیه السلام) بر اساس آیات و روایات

سمیه مشایخ^۱

چکیده:

لقب «امیر المؤمنین» جایگاهی رفیع و منحصر به فرد در تاریخ اسلام دارد که به طور انحصاری به حضرت علی (علیه السلام) تعلق دارد. این عنوان به معنای «پیشوای مؤمنان» نشان دهنده عظمت، عدالت، علم و تقوای حضرت علی (علیه السلام) و نقش بی بدیل ایشان در هدایت و سرپرستی جامعه اسلامی است. مقاله حاضر با بررسی شواهد قرآنی و روایات معتبر اهل بیت (علیهم السلام) به تبیین این حقیقت می پردازد که این لقب، نه تنها از سوی پیامبر اکرم (صلوات الله علیه) به حضرت علی (علیه السلام) اعطا شده است، بلکه در عوالم پیش از خلقت نیز به ایشان اختصاص داشته است. از جمله دلایل انحصار این لقب می توان به نام گذاری حضرت علی (علیه السلام) در عالم ذر، ثبت لقب امیر المؤمنین در لوح محفوظ، تأیید آن در شب معراج و خطاب اهل آسمان ها به ایشان اشاره کرد. همچنین تلاش های مکرر مخالفان اهل بیت (علیهم السلام)، به ویژه خلفای بنی امیه و بنی عباس، برای غصب این لقب و تضعیف جایگاه حضرت علی (علیه السلام) در طول تاریخ، با دلایل محکم روایی و تاریخی رد شده است. این مقاله با هدف روشن ساختن انحصار لقب «امیر المؤمنین» به حضرت علی (علیه السلام) و مقابله با شبهات مخالفان تدوین شده است.

کلیدواژه ها: امیر المؤمنین، لوح محفوظ، عالم ذر، انحصار لقب، عهد الست

مقدمه:

حضرت علی (علیه السلام)، شخصیتی بی‌بدیل در تاریخ اسلام، با نقش محوری خود در هدایت و تربیت مؤمنان، به‌عنوان یگانه پیشوای حقیقی معرفی شده است. یکی از مهم‌ترین القاب ایشان، «امیرالمؤمنین» است که جایگاه والای ایشان در میان مؤمنان را بیان می‌کند. از سوی دیگر، تاریخ شاهد تلاش‌هایی برای غصب این لقب و نسبت دادن آن به دیگر خلفا، به‌ویژه در دوران بنی‌امیه و بنی‌عباس بوده است. در این پژوهش، قصد داریم با تکیه بر آیات قرآن و روایات معتبر اهل‌بیت (علیه السلام)، انحصار این لقب به حضرت علی (علیه السلام) را اثبات کنیم.

در طول تاریخ، برخی از خلفا و حاکمان تلاش کرده‌اند تا لقب «امیرالمؤمنین» را به خود اختصاص دهند و آن را از انحصار حضرت علی (علیه السلام) خارج کنند. این تلاش‌ها با هدف مشروعیت‌بخشی به حکومت‌های غاصب صورت گرفت و با تحریفات فراوان همراه بود. مسئله اصلی این پژوهش، اثبات این حقیقت است که لقب «امیرالمؤمنین» براساس آیات قرآن و احادیث نبوی، تنها به حضرت علی (علیه السلام) تعلق دارد و اطلاق آن بر دیگران نادرست است.

پژوهش‌های بسیاری در زمینه انحصار لقب «امیرالمؤمنین» برای حضرت علی (علیه السلام) انجام شده است. علامه امینی در کتاب «الغدیر» به صورت گسترده به این موضوع پرداخته و دلایل قرآنی و روایی فراوانی ارائه کرده است. همچنین، در منابع متقدم مانند «بحارالانوار» اثر علامه مجلسی، روایات فراوانی درباره این موضوع جمع‌آوری شده است. آثار معاصر نیز تلاش کرده‌اند تا به بررسی‌های عمیق‌تری از منظر تاریخی و تفسیری بپردازند و اثبات کنند که این لقب اختصاصی امام علی (علیه السلام) است.

با توجه به تلاش‌های مکرر برای تحریف تاریخ و جعل القاب، بررسی این موضوع از اهمیت بالایی برخوردار است. احراز انحصار لقب «امیرالمؤمنین» برای حضرت علی (علیه السلام) به معنای دفاع از جایگاه معنوی و سیاسی امام اول شیعیان است. پرداختن به این موضوع ضروری است تا مسلمانان از حقایق تاریخی و دینی آگاه شده و بتوانند در برابر شبهات و تحریفات، پاسخ مستند و منطقی داشته باشند.

این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که چگونه می‌توان براساس دلایل قرآنی و روایی، انحصار لقب «امیرالمؤمنین» به حضرت علی (علیه السلام) را اثبات کرد؟ در مورد لقب امیر المومنین کتاب هاومقاله ها و پایان نامه هایی نگارش شده است از جمله ی آنها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

کتاب «امیرالمؤمنین: شخصیت و مقام» نویسنده: علی اکبر مسعودی، سال: ۱۳۹۰
این کتاب به بررسی شخصیت و مقام حضرت علی (علیه السلام) در تاریخ اسلام پرداخته و با استناد به آیات و روایات، انحصار لقب «امیرالمؤمنین» برای ایشان را تبیین می‌کند.
کتاب «امیرالمؤمنین از دیدگاه قرآن و سنت» نویسنده: حسین انصاریان سال: ۱۳۹۵
این کتاب به مبانی قرآنی و روایی لقب «امیرالمؤمنین» پرداخته و دلایل انحصار آن برای حضرت علی (علیه السلام) را بر اساس قرآن و سنت تحلیل می‌کند.

مقاله «لقب امیرالمؤمنین: حقیقت و چالش‌ها» نویسنده: محمدرضا حکیمی
سال: ۱۳۹۸ این مقاله به تحلیل لقب «امیرالمؤمنین» و چالش‌های تاریخی پیرامون آن پرداخته و دلایل انحصار این لقب برای حضرت علی (علیه السلام) را با استفاده از منابع معتبر بررسی می‌کند.

مقاله «معنای لقب امیرالمؤمنین در متون اسلامی» نویسنده: سیدمحمدتقی موسوی،
سال: ۱۴۰۰ این مقاله به بررسی معنای لغوی و اصطلاحی لقب «امیرالمؤمنین» در متون اسلامی پرداخته و با استناد به تفاسیر و روایات، انحصار آن برای حضرت علی (علیه السلام) را توضیح می‌دهد.

پایان‌نامه «بررسی لغوی و اصطلاحی لقب امیرالمؤمنین» نویسنده: علی محمدی، سال:
۱۴۰۱ این پایان‌نامه به تحلیل ریشه‌های لغوی و اصطلاحی لقب «امیرالمؤمنین» پرداخته و با استناد به منابع اسلامی، انحصار آن برای حضرت علی (علیه السلام) را بررسی می‌کند.

پایان‌نامه «لقب امیرالمؤمنین و نقش آن در تاریخ اسلام» نویسنده: مهدی یوسفی،
سال: ۱۴۰۲ این پایان‌نامه به بررسی نقش لقب «امیرالمؤمنین» در تاریخ اسلام و

تحولات سیاسی و اجتماعی آن پرداخته و شواهدی برای انحصار این لقب به حضرت علی (علیه السلام) ارائه می‌دهد.

هدف این تحقیق، اثبات انحصار لقب «امیرالمؤمنین» برای حضرت علی (علیه السلام) بر اساس آیات قرآن و روایات معتبر است. این تحقیق تلاش دارد تا با ارائه دلایل قرآنی و روایی، نقش و اهمیت بی‌مانند این لقب را در تاریخ اسلام و جایگاه آن در هدایت و رهبری امت اسلامی روشن کند. همچنین، هدف دیگر این پژوهش پاسخگویی به شبهات و ادعاهای مخالفان و تبیین چرایی نادرستی انتساب این لقب به دیگر خلفا است.

در ادامه به منظور آشنایی بیشتر با مفهوم واژگان به کار رفته، معنای اصطلاحی بعضی از واژگان پرکاربرد پژوهش بیان میشود:

مفهوم امیرالمؤمنین:

«امیر» در لغت به معنای فرمانده، رهبر و کسی که امر و دستور می‌دهد، آمده است و «المؤمنین» جمع مؤمن به معنای اهل ایمان است. بنابراین، «امیرالمؤمنین» به معنای فرمانده مؤمنان یا کسی که بر اهل ایمان فرمانروایی می‌کند.^۱

در اصطلاح این لقب به‌طور خاص به حضرت علی (علیه السلام) اختصاص یافته و در روایات و احادیث اسلامی به عنوان «امیرالمؤمنین» شناخته می‌شوند. پیامبر اکرم (صلوات الله علیه) این لقب را به حضرت علی (علیه السلام) اعطا کرد و طبق روایات این عنوان بر هیچ‌کس جز ایشان جایز نیست.^۲

مفهوم لوح محفوظ

«لوح» در لغت به معنای صفحه یا تخته‌ای است که بر روی آن چیزی نوشته می‌شود و «محفوظ» در لغت به معنای نگهداری شده و محفوظ است. بنابراین «لوح محفوظ» به معنای صفحه‌ای است که محتوای آن محافظت شده و تغییرناپذیر است.^۳

^۱ ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۱۰۸.

^۲ علامه مجلسی، بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۲۵۴-۲۵۶.

^۳ ابن منظور، لسان العرب، ج ۲، ص ۳۱۱.

در اصطلاح اسلامی، لوح محفوظ کتابی الهی است که تمامی وقایع، احکام و سرنوشت موجودات در آن نوشته شده و از هرگونه تغییر و تحریف محفوظ است. در قرآن کریم به این مفهوم اشاره شده است. «وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ»^۱ «قسم به روز وعده داده شده.»^۲

مفهوم عالم ذر

«ذر» در لغت به معنای کوچک‌ترین ذرات یا موجودات کوچک است. در این جا به انسان‌ها و موجوداتی اشاره می‌شود که در مرحله‌ای قبل از خلقت دنیوی به وجود آمده‌اند.^۳

عالم ذر در اصطلاح به عالمی پیش از خلقت دنیوی اشاره دارد که در آن خداوند از ارواح انسان‌ها پیمان گرفت که به ربوبیت او و ولایت ائمه اطهار (علیهم‌السلام) اقرار کنند. این پیمان به آیه ۱۷۲ سوره اعراف اشاره دارد.^۴

مفهوم انحصار لقب

«انحصار» در لغت به معنای محدود کردن یا اختصاص دادن چیزی به فردی خاص است. «لقب» نیز عنوانی است که به فردی داده می‌شود.^۵

در اصطلاح، «انحصار لقب» به معنای اختصاص دادن یک لقب به فردی خاص است به گونه‌ای که هیچ‌کس دیگر نمی‌تواند از آن استفاده کند. در مورد «امیرالمؤمنین»، روایات تأکید دارند که این لقب انحصاراً به حضرت علی (علیه‌السلام) تعلق دارد و اطلاق آن به دیگران نادرست است.^۶

مفهوم عهد الست

«عهد» در لغت به معنای پیمان و «الست» به معنای جمله «آیا من پروردگار شما نیستم؟» است که از آیه ۱۷۲ سوره اعراف برگرفته شده است

^۱ بروج: آیه ۲۲.

^۲ طباطبائی، تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۱۲۰-۱۲۱.

^۳ ابن منظور، لسان العرب، ج ۵، ص ۳۰۱.

^۴ مجلسی، بحار الانوار، ج ۵، ص ۲۲۸-۲۳۰.

^۵ ابن منظور، لسان العرب، ج ۳، ص ۲۱۱.

^۶ مجلسی، بحار الانوار، ج ۳۸، ص ۲۵۴-۲۵۶.

امام باقر (علیه السلام) فرمودند: «اسلام بر پنج پایه استوار است: نماز، روزه، زکات، حج، و ولایت. و هیچ چیز به اندازه ولایت مهم نیست.»^۱

این روایت بر اهمیت ولایت تأکید می‌کند و از این جهت، برخی از علما معتقدند که ذکر ولایت حضرت علی (علیه السلام) در اذان و اقامه، تکمیل‌کننده اصول دین است.

فاطمیون و پاسداشت عنوان امیرالمؤمنین برای حضرت علی (علیه السلام)

از آنجا که حضرت زهرا (سلام الله علیها) جلوه و آینه تمام‌نمای خداوند و بازتابی از حضرت پیامبر (صلوات الله علیه) در این عالم هستند، ایشان نیز امام علی (علیه السلام) را همان‌گونه که خداوند، پیامبر (صلوات الله علیه) و ملائکه مقرب با لقب "امیرالمؤمنین" خطاب می‌کنند، مورد خطاب قرار داده‌اند.

در حدیث شریف کساء، حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) وقتی امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) وارد منزل شدند، فرمودند: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ وَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ». این خطاب در حدیث کسا مورد تأکید قرار گرفته و نشان‌دهنده مقام و منزلت ویژه امام علی (علیه السلام) به عنوان "امیرالمؤمنین" است.

همه پیروان حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) با پیروی از آن حضرت، همواره امام علی (علیه السلام) را در تمامی شئون زندگی و در هر حالتی با عنوان و لقب "امیرالمؤمنین" خطاب می‌کنند و می‌شناسند^۲

نتیجه‌گیری

عنوان مقاله: اثبات انحصار لقب پرافتخار «امیرالمؤمنین» برای حضرت علی (علیه السلام) بر اساس آیات و روایات.

لقب «امیرالمؤمنین» یکی از برجسته‌ترین و معتبرترین القاب در تاریخ اسلام است که به‌طور انحصاری به حضرت علی (علیه السلام) تعلق دارد. اهمیت این پژوهش در اثبات

^۱ مجلسی، بحار الأنوار، ج ۶۸، ص ۳۸۲.

^۲ همان، ج ۴۳، ص ۶۵.

انحصار این لقب برای حضرت علی (علیه السلام) نه تنها در تثبیت جایگاه معنوی و الهی ایشان است، بلکه در مقابله با تحریفات تاریخی و دفاع از حقایق دین اسلام نقش مهمی دارد. این تحقیق، با استناد به آیات قرآن و روایات معتبر، به درک درست‌تری از مقام والای امام علی (علیه السلام) در میان امت اسلامی می‌پردازد.

فرضیه این پژوهش بر این اساس است که لقب «امیرالمؤمنین» تنها به حضرت علی (علیه السلام) تعلق دارد و اطلاق آن به دیگر خلفا نادرست است. قرآن و احادیث نبوی شواهدی قوی برای اثبات این انحصار ارائه می‌دهند.

پس از بررسی دقیق آیات و روایات، مشخص شد که لقب «امیرالمؤمنین» برای حضرت علی (علیه السلام) نه تنها از طرف پیامبر اکرم (صلوات الله علیه) به ایشان اعطا شده، بلکه این لقب در عوالم پیش از خلقت نیز به حضرت علی (علیه السلام) اختصاص داشته است. همچنین، تلاش‌های مخالفان اهل بیت (علیهم السلام) برای غصب این لقب، با دلایل محکم قرآنی و تاریخی بی‌اثر بوده و تنها به تأکید بر حقانیت امام علی (علیه السلام) انجامیده است. برخی از نتایج حاصل از این پژوهش عبارتند از:

(۱) استقرار عرش و کرسی بر ذکر نام امیرالمؤمنین: در روایات آمده است که

جهان هستی، عرش و کرسی بر اساس ذکر نام حضرت علی (علیه السلام) استوار

شده‌اند. این امر نشان از جایگاه تکوینی و بنیادین ولایت امام علی (علیه السلام)

دارد و ارتباط مستقیمی بین ولایت او و استواری نظام آفرینش وجود دارد.

(۲) عهد الست و نام‌گذاری علی (علیه السلام) به امیرالمؤمنین: در پیمان الست که در

عالم ذر صورت گرفت، به ربوبیت خداوند و نبوت پیامبر اسلام (صلوات الله علیه) و

ولایت حضرت علی (علیه السلام) اقرار گرفته شد. از همان زمان، حضرت

علی (علیه السلام) به عنوان "امیرالمؤمنین" نامیده شد.

(۳) نام‌گذاری پیش از خلقت حضرت آدم: بنابر احادیث، حضرت علی (علیه السلام) قبل

از خلقت حضرت آدم (علیه السلام) به عنوان "امیرالمؤمنین" شناخته شده است.

پیامبر اسلام (صلوات الله علیه) نیز تأکید کرده‌اند که علی (علیه السلام) قبل از همه انبیا به

این لقب مفتخر شده است.

- ۴) ثبوت نبوت انبیا به شرط اقرار به امیرالمؤمنین بودن حضرت علی (علیه السلام): بر اساس روایات، همه انبیای الهی به امیرالمؤمنین بودن حضرت علی (علیه السلام) اقرار کردند و این اقرار شرط ثبوت نبوت برای آنان بوده است.
- ۵) ثبت لقب در لوح محفوظ: در لوح محفوظ، در کنار نام خداوند و پیامبر اسلام (صلوات الله علیه)، نام حضرت علی (علیه السلام) به عنوان "امیرالمؤمنین" ثبت شده است. هر روز در لوح محفوظ نام حضرت علی (علیه السلام) ذکر و به عنوان امیرالمؤمنین یاد می‌شود.
- ۶) وحی الهی و عرضه لقب در معراج: در شب معراج، خداوند به پیامبر (صلوات الله علیه) وحی کرد که حضرت علی (علیه السلام) را به عنوان امیرالمؤمنین معرفی کند. این لقب به صورت وحی الهی به پیامبر اسلام (صلوات الله علیه) ابلاغ شد و حضرت علی (علیه السلام) به عنوان پیشوای مسلمانان تعیین شد.
- ۷) معرفت اهل آسمان‌ها به لقب امیرالمؤمنین: بنابر روایات، اهل آسمان‌ها نیز حضرت علی (علیه السلام) را با عنوان "امیرالمؤمنین" می‌شناسند و با این لقب او را خطاب می‌کنند. این نشان می‌دهد که این لقب تنها مختص دنیای زمینی نیست، بلکه در آسمان‌ها نیز شناخته شده است.
- ۸) ذکر لقب امیرالمؤمنین در شهادتین ملائکه بعد از خلقت آسمان و زمین: روایات تأکید می‌کنند که لقب «امیرالمؤمنین» برای حضرت علی (علیه السلام) از ابتدای خلقت آسمان‌ها و زمین توسط خداوند اعلام شده است. ذکر این عنوان در اذان و اقامه، بر اساس روایات اهل بیت (علیهم السلام) تکمیل‌کننده اصول دین و شهادت به ولایت حضرت علی (علیه السلام) است.
- ۹) فاطمیون و پاسداشت عنوان امیرالمؤمنین برای حضرت علی (علیه السلام): حضرت زهرا (سلام الله علیها) در حدیث کساء امام علی (علیه السلام) را با عنوان «امیرالمؤمنین» خطاب می‌کنند. این احترام نشان‌دهنده مقام والای ایشان است و پیروان حضرت زهرا (سلام الله علیها) نیز همواره این لقب را برای امام علی (علیه السلام) به کار می‌برند.

پژوهشگران می‌توانند در آینده به بررسی عمیق‌تر ارتباط لقب «امیرالمؤمنین» با دیگر مقامات الهی حضرت علی (علیه‌السلام) بپردازند. همچنین، مطالعه بیشتر بر روایات مرتبط با عالم ذر و پیمان الست، و نقش ولایت علی (علیه‌السلام) در جهان تکوین، می‌تواند دیدگاه‌های جدیدی در فهم جایگاه ایشان ارائه دهد. بررسی تأثیر این لقب در تحولات تاریخی اسلام و بازتاب آن در میان فرق مختلف اسلامی نیز از دیگر موضوعات قابل تحقیق است.

فهرست منابع و مآخذ:

قرآن کریم

الف) منابع فارسی:

۱. دشتی، محمد، نهج البلاغه، قم، موسسه تحقیقاتی امیرالمومنین، چاپ سوم، ۱۳۹۱ ه. ش.
۲. حسینی طهرانی، سید محمدحسین، امام شناسی، بی جا، انتشارات مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه، چاپ اول، ۱۳۷۶ ه. ش.
۳. شهر آشوب، محمد علی بن علی بن شهر آشوب مازندرانی، مناقب آل ابیطالب علیه السلام، قم، نشر علامه، چاپ اول، ۱۳۷۹ ه. ق

ب) منابع عربی:

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، نشر بیروت، چاپ ۱۳۷۵ ه. ش
۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، ترجمه و تحقیق غلامرضا خسروی حسینی، تهران، انتشارات مرتضوی، چاپ اول ۱۳۷۴ ه. ش
۳. شیخ کلینی، الکافی، تحقیق علی اکبر غفاری، تهران، نشر اسلامی، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ه. ق.
۴. شیخ صدوق، محمد بن علی حسین بن بابویه، الخصال، تصحیح علی اکبر غفاری، قم، نشر دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۳۶۲ ه. ش
۵. شیخ صدوق، محمد بن علی حسین بن بابویه، معانی الاخبار، تصحیح علی اکبر غفاری، قم، نشر دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۴۰۳ ه. ش
۶. عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه، تفسیر نور ثقلین، تحقیق سیدهاشم رسولی محلاتی، قم، چاپ چهارم، ۱۴۱۵ ه. ق.
۷. طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، نشر دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه، چاپ سی و یکم، ۱۳۹۰ ه. ش.
۸. طبری، ابوجعفر محمد بن جریر بن یزید، تاریخ طبری، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت، بی نا، چاپ دوم، ۱۳۸۷ ه. ق
۹. فرات کوفی، ابراهیم، تفسیر فرات کوفی، تحقیق محمد کاظم، تهران، نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۰ ه. ق
۱۰. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار الجامعه لدرراخبار الائمه الاطهار، ترجمه سید حسن موسوی و رضا زمانی، بی جا، ناشر سفیر سلامت، چاپ اول، ۱۳۹۴ ه. ش